

17. *Трегобчук В.М.* Еколого-економічні проблеми переведення АПК на модель сталого розвитку / В.М. Трегобчук // Вісник Сумського держ. аграр. ун-ту: Спец. Вип. «Економічні проблеми виробництва та споживання екологічної чистої продукції», 2000. – 470 с.

18. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві: теорія, методологія, практика; за ред. П.Т. Саблука, Ю.Ф. Мельника, М.В. Зубця, В.Я. Месель-Веселяка, – К., 2008. – 650 с.

19. Обґрунтування залучення земельних угідь для забезпечення раціональних норм споживання основних груп продуктів / М.З. Швиденко, Є.М. Стариченко // Інноваційна економіка. – 2010. – № 12 – С.18-24.

20. *Шпичак О.М.* Економіко-організаційні неузгодженості взаємовідносин у продуктових ланцюгах в умовах інфляційно-девальваційних процесів: напрями врегулювання / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2015. – № 6. – С.85-95.

21. *Юхновський І.Р.* Сільське господарство України / І.Р. Юхновський. – К.: Кабінет Міністрів України, 1997. – 152 с.

22. Oxfam's Report: "The Global Food System Is Broken" Глобальна пищевая система раз рушена. – Режим доступу: <http://newsjunkiepost.com/2011/05/31/oxfams-report-the-global-food-system-is-broken/>.

23. The State of Food Insecurity in the World 2013 The multiple dimensions of food security // Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 2013. – Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/018/i3434e/i3434e00.htm>.

24. The State of Food Insecurity in the World: Economic crises — impacts and lessons learned. [Електронний ресурс]: Electronic Publishing Policy and Support Branch Communication Division / Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, Rome, 2009. – Режим доступу: <http://earthprint.com/productfocus.php?id=FAO110491>.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2016 р.

*

УДК 631.14:636.4

***В.К. ЗБАРСЬКИЙ, доктор економічних наук,
професор***

О.О. ШПАК, аспірант*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розвиток свинарства в регіоні

Постановка проблеми. Складна ситуація, що склалася останніми роками в сільському господарстві країни, зумовлена великою сукупністю причин і обставин, незалежних у своїй основі від сільськогосподарських підприємств. Більшості з них не вдалося вийти на очікуваний рівень соціально-економічного розвитку. У кращому становищі знаходиться значно менша частина підприємств, створених з чітким або близько до цього дотриманням офіційно визначених нормативно-правових вимог до проведення аграрних перетворень, збереження земельно-майнової цілісності реформованих підприємств або недопущення її надмірного подрібнення. Найкращих соціально-економічних результатів досягають підприємства, які, крім того, зуміли організувати

високий рівень менеджменту, дбають про підтримання та збагачення соціального розвитку, здійснюють всебічний моніторинг функціонування підприємства й детальний аналіз його результатів, дотримуються орієнтації на чіткість стратегії розвитку. Нами досліджено, що на переважній більшості свиноферм і комплексів України наявне технологічне обладнання відпрацювало вже кілька амортизаційних строків та в основному є малоприсадибним для виконання своїх функцій, а за техніко-технологічними і техніко-економічними характеристиками не відповідає сучасним вимогам. Подальша інтенсифікація свинарства, підвищення ефективності та конкурентоспроможності галузі в регіонах і на місцях потребують технічного й технологічного переоснащення виробництва, створення економічних і організаційних умов для забезпечення необхідного відтворювального процесу.

* Науковий керівник – В.К. Збарський, доктор економічних наук, професор.

© В.К. Збарський, О.О. Шпак, 2016

Актуальними завданнями нині є пошук найменш затратних шляхів для відродження великотоварного спеціалізованого виробництва свинини в сучасних агроформуваннях та можливості збереження й використання у виробничому процесі існуючих потужностей ферм, які вже тривалий час не експлуатуються і зазнають дії руйнівних процесів. Одним із напрямів розв'язання цієї проблеми, зміцнення матеріально-технічної бази галузі, переведення її роботи на індустріальну основу є реконструкція та перепрофілювання під свинарники-відгодівельники тваринницьких приміщень різного виробничого спрямування (свинарники, телятники, корівники) із запровадженням на них комплексної механізації основних виробничих процесів і використанням ресурсозберігаючої технології, яка ґрунтується на великогруповому утриманні свиней на бетонній підлозі з періодично змінюваною солом'яною підстилкою, годівлі свиней сухими комбікорами з вільним доступом до годівниць, природній вентиляції приміщень та прибиранні гною за допомогою бульдозера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми економічної ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, у тому числі ефективності виробництва свинини, присвячені праці багатьох економістів. Серед них можна виділити науковий доробок І. О. Крюкової, В. О. Непочатенко [9], В.К. Збарського, М. П. Талавирі [7], П. Т. Саблука [8] та інших вітчизняних учених. Проте недостатньо дослідженими залишаються інноваційно-технологічні, організаційно-економічні важелі підвищення ефективності виробництва свинини, вдосконалення державного регулювання, визначення резервів підвищення прибутковості галузі. В обґрунтуванні шляхів подальшого її розвитку залишається чимало дискусійних положень. Тому необхідним є продовження вивчення особливостей організації виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах і визначення можливостей підвищення його ефективності.

У процесі дослідження використано сукупність спеціальних методів економічного

дослідження. За допомогою абстрактно-логічного методу, зокрема прийомів аналогії та порівняння, індукції й дедукції, уточнено поняття «ефективність виробництва». Методи теоретичного узагальнення та монографічний використовували для поглибленого дослідження особливостей розвитку свинарства, визначення резервів поліпшення роботи галузі на прикладі окремих підприємств.

Мета статті – висвітлення особливостей організації виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах та визначення можливостей підвищення його ефективності.

Виклад основних результатів дослідження. Запорізька область є одним із великих сільськогосподарських регіонів України. Як і по всій країні, в аграрному секторі економіки Запорізької області згідно з грудневим Указом Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” (1999 р.) утворилися нові господарські формування, ретроспектива перебудови яких та оцінка сучасного стану їх економічного розвитку заслуговує на увагу. Сільськогосподарські підприємства (насамперед, фермерські господарства) області не лише зберігатимуть за собою провідне місце у виробництві продукції, а й проявлятимуть тенденції до збільшення її частки у загальнообласному виробництві. Одночасно з цим зростатиме їхня роль як системоутворювальних осередків розвитку сільських територій, у тому числі в частині їх соціального відродження. Визначальною передумовою досягнення цієї мети має стати організація становлення сільськогосподарських підприємств на засадах комплексності й системності шляхом відродження всіх характерних для Запорізької області галузей. Традиційною для умов області є галузь свинарства.

Аналіз ресурсної бази та основних показників господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Запоріжжя доцільно розпочати з огляду динаміки поголів'я й виробничих показників розвитку свинарства за 2000–2015 роки (табл. 1).

1. Розвиток галузі свинарства у сільськогосподарських підприємствах Запорізької області

Показники	Рік				Відхилення, % 2015 р. від		
	2000	2005	2010	2015	2000	2005	2010
	Поголів'я свиней, тис. гол. ¹	146,4	180,0	257,3	201,6	137,7	112,0
Реалізовано на забій, тис. т	10,9	12,3	25,9	29,7	272,4	241,5	114,7
Виробництво свинини у забійній масі, тис. т	8,2	9,4	19,7	22,7	276,8	241,5	115,2
Виробництво свинини у живій масі на 100 га ріллі, ц	6,5	8,6	20,4	23,8	366,2	286,7	116,7
Середньодобові прирости свиней на вирощуванні та відгодівлі, г	133	289	381	423	318,0	146,4	111,0
Вихід приплоду від основних свиноматок, гол	862	1553	1692	2036	236,2	131,1	120,3

¹На кінець року, тис. гол.

Джерело: Дані Головного управління статистики у Запорізькій області за відповідні роки.

Аналіз даних таблиці 1 показує, що поголів'я свиней в сільськогосподарських підприємствах регіону скорочується. Проте останніми роками спостерігається поліпшення якісних показників розвитку свинарства. Так, виробництво свинини з розрахунку на 100 га ріллі зросло у 2015 році до 2000, 2005 і 2010 років відповідно у 3,7 і 2,9 раза та на 16,7%. Цьому сприяло в основному підвищення продуктивності свиней. Вихід поросят на одну основну свиноматку зріс за досліджуваний період відповідно у 2,4; 1,3 й 1,2 раза. Збільшилися також і се-

редньодобові прирости свиней на вирощуванні та відгодівля від 1,1 до 3,2 раза.

На жаль, із 791 сільськогосподарських підприємств, діючих на 1 листопада 2014 року, лише 118 утримували свиней (табл.2).

Виробництво продукції аграрного виробництва значною мірою сконцентроване в особистих селянських господарствах. Зокрема, у 2015 році ними вироблено 48,2% валової продукції сільського господарства, у тому числі 44,0 – рослинництва і 59,3% тваринництва, проти – відповідно 50,1; 37,4 й 75,3 у 2000-му і 48,6; 39,6 та 72,8% у 2005 році.

2. Групування сільськогосподарських підприємств Запорізької області за наявністю свиней станом на 1 січня 2015 року

Район	Підприємства, які мають свиней			З них підприємства, що мають свиней, гол.			
	од.	голів всього	теж на одне господарство	до 300	301-500	501-1000	1001 і більше
Усього	118	218066	1848	54	11	13	40
<i>У т. ч.:</i>							
Бердянський	4	468	117	3	1	-	-
Запорізький	8	1389	125	7	1	-	-
К.-Дніпровський	4	16284	4071	-	-	-	4
Михайлівський	6	26089	4348	3	-	1	2
Новомиколаївський	4	15953	3988	1	-	-	3
Приазовський	5	19318	3864	2	-	-	3
Якимівський	1	4332	4332	-	-	-	1

Джерело: Дані Головного управління статистики у Запорізькій області за відповідні роки.

Це доводить про те, що з 2005 року в сільському господарстві області спостерігається постійна тенденція до ширшого розвитку галузей рослинництва і тваринництва, а відтак й усього аграрного виробництва за

рахунок сільськогосподарських підприємств.

Показники ефективності виробництва продукції свинарства мають досить велику строкатість і по сільськогосподарських під-

приємствах районів області. Проте тут простежується взаємозалежність концентрації поголів'я свиней та ефективності виробництва продукції свинарства (табл. 3).

Якщо у 2010 році виробництво приросту живої маси свиней у переважній більшості підприємств було збитковим, то у 2014-му

рентабельність реалізованої продукції становила 9,4% проти 0,8% у 2010 році. Особливо ця тенденція простежується у підприємствах Новомиkolaївського району, в яких поголів'я свиней сконцентроване на великих фермах (понад 1000 гол).

3. Основні показники розвитку свинарства в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області за 2005 і 2014 рр.

Район	2010 р.				2014 р.			
	Реалізовано в живій масі, т	1 ц, грн		Рівень рентабельності, %	Реалізовано в живій масі, т	1 ц, грн		Рівень рентабельності, %
		повна собівартість	ціна реалізації			повна собівартість	ціна реалізації	
Усього	24317,7	1264,85	1274,55	0,8	18863	1602,07	1752,71	9,4
Бердянський	797,3	1458,95	1099,51	-24,6	56	2494,30	1720,32	-31,0
К-Дніпровський	1199,4	1087,69	1048,72	-3,6	1411,0	1764,21	1816,11	2,9
Н.-Миколаївський	968,9	1310,28	1079,29	-17,6	2057,9	1014,89	1708,98	68,4
Приазовський	462,7	1565,40	1325,39	-15,3	287,5	1876,56	1864,56	-0,6

Джерело: Розрахунки автора за даними Головного управління статистики у Запорізькій області за відповідні роки (без дотацій держави).

Проблемні питання розвитку свинарства в регіоні:

на свинофермах більшості сільськогосподарських підприємств переважають енерго- і трудозатратні технології через морально й фізично зношене обладнання, невідповідність приміщень для утримання тварин сучасним вимогам щодо теплоізоляції;

відсутність фінансових можливостей у суб'єктів господарювання для проведення реконструкції або нового будівництва приміщень для утримання тварин, придбання сучасного обладнання, високопродуктивного ремонтного поголів'я свиней;

складність вирішення питань щодо виділення земельних ділянок, одержання узгоджень та дозволів на будівництво свинарських ферм;

переважна частка кормів, якими годують тварин, не відповідають стандартам якості;

недостатньо розвинута як в області, так і в Україні генетично-селекційна база, наслідком чого є невисокий відсоток фінального гібридного молодняка в товарному виробництві свинини та практично повна відсутність ринку двопородних гібридних тварин батьківського стада для створення фінальних гібридів;

надходження імпортової свинини у великих обсягах за демпінговими цінами, що ставить власне виробництво в нерівні умови;

нестабільні й низькі закупівельні ціни, що унеможливають сталий розвиток свинарства.

Заходи щодо подальшого розвитку свинарства в Запорізькій області:

проведення обстежень приміщень працюючих і непрацюючих свиноферм із метою визначення їхнього стану;

при розробці обладнання для свинарства слід орієнтуватися не лише на свинокомплекси (підприємства більші за 6000 гол.), а й на менших виробників;

підготовка пропозицій щодо подальшого використання, технічного і технологічного переоснащення приміщень, орієнтовного розміру необхідних капіталовкладень та необхідності залучення інвестицій;

завершення розпочатих і реалізація нових проектів реконструкції та нового будівництва окремих об'єктів і цілісних комплексів із виробництва свинини, зокрема органічно чистої свинини, за замкненим циклом виробництва й впровадженням інноваційних технологій вирощування та відгодівлі свиноголів'я;

розроблення комплексу організаційно-економічних, технічних і технологічних заходів щодо підвищення ефективності системи кормовиробництва в області на всіх етапах виробництва, заготівлі, приготування кормів, згодовування тваринам з урахуванням найновіших досягнень науково-технічного прогресу;

запровадження прогресивних форм організації виробництва свинини, системи машин для забезпечення комплексної механізації виробничих процесів на всіх стадіях кормовиробництва;

організація стабільної кормової бази підприємств насамперед на базі власних кормів та придбання тих, які неможливо виробляти у власному підприємстві (комбікорми, білкові добавки, мікроелементи й ін.);

раціональне поєднання джерел надходження кормів як за рахунок внутрішньогосподарської діяльності (висівання кормових культур, використання лук, пасовищ), так і при міжгосподарській кооперації й агропромисловій інтеграції (купівля, обмін та ін.);

залучення стратегічних інвесторів і використання державних інструментів та гарантій для реалізації цих проектів;

спрощення процедур виділення земельних ділянок й узгодження проектної документації для будівництва свиноферм;

застосування останніх досягнень науки – ультрафіолетового опромінення комбікормів із метою їх знезараження, збагачення антирадієними речовинами, збільшення ферментативної активності при згодовуванні тваринам;

збереження існуючого генофонду порід свиней та вдосконалення його структури в напрямі збільшення відсотка м'ясних порід (ландрас, уельс, українська м'ясна).

Висновки. Виробництво свинини у підприємствах Запорізької області, беззаперечно, просувається по шляху промислового виробництва, про що переконують тенденції розвитку світового й вітчизняного свинарства. Так, в Україні знижується кількість товаровиробників і підвищується концентрація поголів'я, а сумарне поголів'я тварин залишається майже однаковим. Разом із підвищенням концентрації виробництва зростає й продуктивність праці, що досягається, пере-

дусім, за рахунок впровадження прогресивних технологій та новітньої техніки.

Найближчими роками свинарські підприємства Запорізької області розвиватимуться як у сільськогосподарських формуваннях, так і в господарствах населення. В них необхідно зберегти виробничий потенціал, технології та створити нові виробничі структури, де будуть максимально інтегровані сфери виробництва, переробки, зберігання й реалізації продукції. Такими структурами можуть бути акціонерні товариства, кооперативи, асоціації фермерів і приватні виробники свинини.

Нині для України в цілому і підприємств Запорізької області важливим завданням є доведення виробництва свинини до рівня, що забезпечує науково обгрунтовану норму споживання м'яса та створення ресурсного потенціалу для подальшого розвитку галузі свинарства, що має стати певним гарантом продовольчої незалежності регіону, джерелом наповнення регіонального й місцевих бюджетів.

Проблему нарощування обсягів виробництва м'яса свиней у регіоні необхідно розв'язувати поетапно. Передусім слід провести заходи щодо зупинення скорочення поголів'я свиней, інвентаризації в кожному районі наявних непрацюючих тваринницьких приміщень із визначенням їхнього технічного стану та економічної доцільності подальшої експлуатації. На другому етапі відновити роботу придатних до реконструкції й подальшої експлуатації свинарських підприємств, а також розробити проекти свинарських ферм і комплексів різної потужності, тобто оптимальні (раціональні) за розмірами. На третьому етапі обгрунтовано збільшувати поголів'я свиней до кількості, яка забезпечуватиме ефективне ведення галузі, розширене відтворення виробництва та продовольчу безпеку регіону.

Оскільки свині дають щодня близько 10% відходів від своєї маси – приблизно 15 т відходів на добу з кожної тисячі свиней, надзвичайно важливою проблемою у свинарстві залишається утилізація гною. Перш ніж гній від поросяти перетвориться на добриво, він має пройти довготривале природне мікробіологічне знешкодження, яке відбувається ли-

ше за 3-4 роки. Наразі в усьому світі екологи вимагають скоротити викиди свинарських підприємств, а жителі багатьох країн світу проводять демонстрації й висловлюють протести проти будівництва біля їхніх населених пунктів великих свинокомплексів.

У ринкових умовах ефективність ведення галузі свинарства належить підвищувати на

основі пріоритетного використання тих чинників, які забезпечують одержання найбільшого ефекту. До них насамперед слід віднести вдосконалення розміщення, поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва, розширення кооперації, раціональне поєднання форм господарювання, розвиток агропромислової інтеграції.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45633.
2. Довідка щодо адаптації сільського господарства України до вимог СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=188046&cat_id=38231.
3. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246812864&cat_id=246812855.
4. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/tu/node/7644>.
5. Стратегія інноваційного розвитку України на 2009-2018 роки та на період до 2039 року. Державне агентство України з інвестицій та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/>.
6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiya..
7. Збарський В.К. Ефективність галузі свинарства та формування конкурентоспроможності її продукції / В. К. Збарський, М. П. Талавира [моногр.]; за ред. професора В. К. Збарського. – Ніжин: Вид-во ПП Лисенко, 2015. – 272 с.
8. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект [Текст] : моногр. / П.Т. Саблук [та ін.] ; ННЦ «Ін-т аграр. економіки». – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 704 с.
9. Крюкова І.О. Стратегія інноваційного розвитку пріоритетних галузей аграрного виробництва [Електронний ресурс] / І.О. Крюкова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. – 2013. – №4 (9). – 133–141. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/No4/133-141.pdf>
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» / ВВР України № 1602-VII від від 22 лип. 2014 року.
11. Cooper W.W., Seiford L., Tone K. (1999): Data Envelopment Analysis: A comprehensive text with models, applications, references and DEA-solver software, Kluwer Academic Publishers, Boston/Dordrecht / London.
12. Delgado, Narrod and Tiongco, (2008). Delgado C., Narrod C. & Tiongco M. 2008. Determinants and implications of the growing scale of livestock farms in four fast-growing developing countries. Research Report No. 157. Washington, DC, International Food Policy Research Institute.
13. Farrell M. J. (1957): The measurement of productive efficiency, Journal of the Royal Statistical Society, Series A, 120, pp. 253 – 281.
14. Fiona Boal. Competition from Eastern Europe and Beyond – New Players in the Global Pork Industry Advances in Pork Production (2006) Volume 17, pg. 49, 49-64.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2016 р.

*